

Lærervejledning Tema 1 – Kærlighed, kunst og forbud

Hvad måtte man vise og fortælle om sex?

Fra antikken til reformationen

I billeder, skulpturer, fortællinger, sange og andre kunstneriske former har seksualitet altid været et populært motiv. Måden, som seksualiteten formidles på, kan bruges som kilder til den givne tids opfattelse af moral, godt og ondt, rigtig og forkert, køn og relationen mellem mænd og kvinder osv. Fra antikkens middelalderkulturer findes keramik med afbildninger af stort set alle former for sex – også mellem personer af samme køn og med dyr, der viser et helt anden syn på sex end senere tider.

Med kristendommens udbredelse i Europa – især efter 300-tallet – fulgte også et andet syn på det seksuelle. Afholdenhed blev en dyd, og sex for nydelsens skyld blev mere og mere ildeset. Det seksuelle forsvandt ikke fra kunsten, men blev udtrykt mere indirekte. Berømte eksempler fra middelalderen er de berømte 1300-tals-forfattere italieneren Giovanni Boccaccio og hans bog "Dekameron", der er en samling af omkring 100 noveller, og englænderen Geoffrey Chaucer, der bl.a. skrev Canterbury-fortællingerne, som i omskrevet form i rigt mål har elementer af sex. Fra 1200-tallet kendes "Le Roman de la Rose" (Roseromanen) som er et langt illustreret episk digt. Nogle af bogens vignetter viser pikante detaljer fra seksuallivet – bl.a. af diverse hjælpemidler.

Den italienske udgivelse "Le Régime du corps" (Bogen om kroppen) fra 1200-tallet, der i dag ville blive betegnet som en fagbog, indeholder farvelagte vignetter med seksuelle motiver fra meget kærlige befølinger til egentlig samleje. Også f.eks. verdenshistorien "Le Livre des histoires du Mirouer du monde" indeholder frodige vignetter med tydelige seksuelle referencer.

I adskillige kalkmalerier indgår seksuelle elementer – dog som noget syndigt, forkert og farligt. Som regel er en eller flere djævle involveret, og som regel går det ud over mere eller mindre afklædte nøgne kvinder. Det kan forklares ud fra den udbredte middelalderlige opfattelse, at kvinder var mere udsatte for fristelser end mænd. Ifølge Bibelen var det jo lykkedes for Satan i skikkelse af en slange at friste Eva.

Bogtryk og censur

Fra midten af 1400-tallet blev bogtrykkerkunsten udbredt i Europa. Få kunne læse, så flyveblade, pamfletter og bøger var ofte illustrerede. I kampene mellem den katolske kirke og lutheranerne i 1500- og 1600-tallet brugtes masser af trykte hånende og spottende billeder af henholdsvis katolikker og lutheranere. For at betone de afskyelige ved modparten anvendtes ofte seksuelle elementer. Et eksempel er spotbilleder af paven (<https://robinwoodchurch.files.wordpress.com/2010/05/luther-woodcut.jpg>), eller af Martin Luther (Luther Luther https://i.redditmedia.com/BF_dZim-OzdD2DB1o2wgGUN7s_RrpAABFaUyMs7jUTQ.jpg?w=408&s=1972178a86403a90cbcefc23e35b08c3)

I 1479 – få årtier efter at bogtrykkerkunsten blev opfundet, indførte den katolske kirke censur. Kirken var især bekymret for at gamle håndskrevne bøger på græsk og latin – og måske med et for kirken upassende indhold – nu kunne nå ud til en bredere kreds. Derfor bestemtes det, at de ikke måtte trykkes uden

censurer havde godkendt dem. I 1501 udsendte paven et edikt, der forbød kritik af kirken. I Danmark skulle manuskripter godkendes af Københavns Universitet, før de blev sendt til trykning.

Selv om censuren i første omgang skulle beskytte de magthavende institutioner mod angreb, ramte den også såvel tekster og billeder med seksuelt indhold. I Luthers ånd præciserede lovgivningen efter reformationen, at fysisk kærlighed var noget, der kun måtte finde sted i ægteskabet. Allerede i Kirkeordinansen fra 1537 blev censurbestemmelserne skærpet. Utugtige billeder og tekster var forbudte, og i kirkerne blev "frække" kalkmalerier fjernet eller kalket over. Christian 4.'s reces fra 1643 fastlagde, at udenlandske bøger og tryksager ikke måtte sælges i Danmark, før censuren havde godkendt dem.

I Danske Lov fra 1683 blev censurreglerne præciseret og skærpet. Knap 100 år senere i 1770 ophævede Struensee censuren fuldstændig. Det førte til en enorm mængde tegninger og pamfletter, der kritiserede Struensee og regeringen, så han allerede året efter indskrænkede den absolutte trykkefrihed. Forfatter- og bogtrykker blev gjort ansvarlige, ligesom man kunne straffes for injurierende udsagn og opfordringer til oprør. Da Struensee blev fjernet fra magten for senere at blive henrettet, skærpedes censuren igen. Dog ikke på et niveau som tidligere.

I kølvandet på Den franske Revolution, voksede kritikken af det enevældige styre i 1790'erne. I 1799 havde styret fået nok, og det offentliggjorde "Forordning som nærmere bestemmer og forklarer Trykkefrihedens Grænser". Trykkefrihedsforordningen indeholdt også bestemmelser, der skulle hindre, at "Sædelighed og Blufærdighed krænkes". De lokale politimestre fik til opgave at holde øje med folk, der forfaldt til "skrivefrækhed", som den senere Fredrik 6. kaldte det. I værste fald kunne man blive pålagt livsvarigt censur. Som konge skærpede Frederik 6. censuren. Med Junigrundloven fra 1849 blev censuren ophævet med ordene "Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ingensinde paany indføres."

Der var dog fortsat censur på både billeder og tekster med seksuelt indhold, og forbuddet blev præciseret i presseloven fra 1851 og straffeloven fra 1866. I 1930'erne skærpedes lovene om tekst- og billedporno, som havde "forretningsmæssig Spekulation i Sanselighed til Formål". Det ramte bl.a. den surrealistiske kunstner Wilhelm Freddie.

Trods forbud mod seksuelle elementer i forskellige kunstarter – og i perioder hårde straffe for at overtræde dem, udførte kunstnere i 1600-1700-tallet på bestilling pornografiske billeder. Da fotografiet og senere "levende billeder" blev opfundet, blev der også lavet pornografiske optagelser, som blev vist i lukkede selskaber.

I 1966 blev tekstpornoen givet fri i Danmark. I 1969 ophævede Danmark som det første land i verden loven mod billedporno. Det førte en overgang til, at Danmark blev et mekka for pornobutikker, -billede og – filmindustri.

Trigger – i gang med emnet

Kalkmalerier

Læreren kan samle eller eleverne kan selv finde eksempler på kalkmalerier med seksuelle motiver. De findes bl.a. i Sanderum Kirke, Ørbæk Kirke, Fanefjord Kirke, Elmelund Kirke, Vrå Kirke.

I grupper eller på klassen kan elever drøfte spørgsmål som:

- Hvad fortæller kalkmalerierne om sex i middelalderen?
- Hvad kan være forklaringen på, at der stort set kun er kvinder involveret?
- Hvad mener I, at kalkmalerierne skulle overbevise menigheden om?

Drøftelserne bruges som afsæt for, at eleverne formulerer undersøgelsesspørgsmål, der er rettet mod sammenhænge mellem billeder med seksuelle motiver og de samfundsmæssige omstændigheder.

Spørgsmålene kan bearbejdes til problemstillinger, som eleverne søger at belyse ved hjælp af kilder.

Fortælling fra Dekameron

Eleverne kan læse nedenstående fortælling fra "Dekameron", som et eksempel på erotisk litteratur fra middelalderen. Eleverne kan i grupper bl.a. drøfte:

- Hvordan fremstilles Gulfardo og Ambrosia i fortællingen?
- Hvem er ifølge fortællingen "helt" og hvem er "skurk"? Hvordan kommer det til udtryk?
- Fortællingen kan bruges som kilde til 1300-tallets syn på køn og seksualitet. Hvad fortæller den om kvinder og mænd og deres opfattelse af sex?

Drøftelserne bruges som afsæt for, at eleverne formulerer undersøgelsesspørgsmål, der er rettet mod sammenhænge mellem litteratur med seksuelle motiver og de samfundsmæssige omstændigheder.

Spørgsmålene kan bearbejdes til problemstillinger, som eleverne søger at belyse ved hjælp af kilder.

Giovanni Boccaccio: Dekameron, 8. dag, 1. historie

Teksten er fra Giovanni Boccaccios (1313-1375) novellesamlingen, Dekameron.

I Milano var der engang en tysk soldat, Gulfardo, der var tapper og desuden imod tyskernes sædvane trofast mod den herre, han tjente. Han var også meget pålidelig med at betale lånte penge tilbage og kunne derfor let finde handelsmænd, der var villige til mod lav rente at låne ham, hvad det skulle være. Under sit ophold i Milano forelskede han sig i en meget smuk dame, madonna Ambrosia, der var gift med en god ven af ham, Guasparuolo Cagastraccio. Han havde længe vist sig meget tilbageholdende i sin kærlighed, så hverken fruens mand eller andre havde bemærket den, men en dag sendte han bud til hende med bøn om, at hun nådigt måtte låne øre til hans kærlighed, idet han på sin side var villig til at opfylde hendes forlangender.

Efter at have tænkt længe frem og tilbage, kom fruhen til det resultat, at hun ville imødekomme Gulfardos ønsker på to betingelser, hvoraf den ene var, at sagen skulle holdes skjult for alle, og den anden, at han, som den rige mand han var, skulle forære hende to hundrede guldfloriner, som hun netop stod og trængte til. Til gælds ville hun så altid stå til hans tjeneste.

Gulfardo forargedes dybt over en sådan grådighed hos en, han altid havde anset for at være en fin dame, og hans brændende kærlighed forvandlede næsten til had samt til ønsket om at have hende til bedste. Han lod derfor svare, at han gerne ville gå ind på dette, og hvad hun ellers kunne ønske. Tillige lod han forespørge, når hun ønskede at se ham og hans penge, og lovede, at ingen anden end en ven, som han stoledes trygt på og altid var sammen med, nogen sinde skulle erfare noget om sagen.

Fruhen eller rettere sagt tøjten fandt behag i hans svar og lod svare tilbage, at hendes mand om få dage skulle foretage en forretningsrejse til Genua, og så skulle hun nok sende bud til ham og lade ham det vide. Da Gulfardo mente, tiden til det var gunstig, gik han hen til manden, Guasparuolo, og sagde til ham:

– Jeg står netop og trænger til to hundrede guldfloiner og håber, du vil låne mig dem til den sædvanlige rente, – hvortil Guasparruolo sagde ja og udbetalte ham pengene.

Få dage senere rejste Guasparruolo til Genua, og fruhen sendte efter løfte bud om, at Gulfardo kunne komme og medbringe de to hundrede guldfloiner. Gulfardo tog så sin kammerat med sig til hendes hus, og det første, han gjorde, da han så hende, var at give hende pengene, idet han i vennens påhør sagde:

– Tag disse penge, madonna, og giv dem til jeres mand, når han kommer tilbage. –

Fruhen tog pengene uden at tænke nærmere over, hvorfor Gulfardo bar sig sådan ad, idet hun mente, at han kun gjorde det, for at vennen ikke skulle tro, han gav hende dem som betaling.

Hun svarede derfor:

– Det skal jeg gerne gøre, men jeg vil først se, hvor mange der er, – hvorpå hun hældte dem ud på et bord for at tælle efter, og gav derefter fornøjet Gulfardo adgang til sit sovekammer, ikke blot den nat, men også mange andre, så længe hendes mand var borte.

Så snart Guasparruolo var vendt tilbage fra Genua, gik Gulfardo hen til ham på en tid, han vidste, hans kone var sammen med ham, og sagde i hendes påhør:

– Jeg fik ikke brug for de to hundrede guldfloiner, som du lånte mig forleden dag, Guasparruolo, og jeg ordnede straks vort mellemværende ved at betale dem tilbage til din kone. –

Guasparruolo spurgte da sin kone, om hun havde fået dem, og da hun så, at vidnet var til stede, kunne hun ikke benægte det, men svarede:

– Ja, vist har jeg fået dem, men jeg har rent glemt at sige det til dig endnu. – Guasparruolo sagde da:

– Det er udmærket, Gulfardo. Jeg skal nok sørge for at få det indført på vort regnskab. –

Da Gulfardo var gået, måtte fruhen lang i ansigtet udbetale manden vederlaget for sin kærlighed, og således havde den kloge elsker gratis kunnet nyde sin griske dames gunst.

Forslag til undervisningsforløb

Emnet tilrettelægges som et gruppearbejde

Det er oplagt, at undervisningen i emnet tilrettelægges som et gruppearbejde, hvor hver gruppe arbejder med et tema. En gennemgående og fælles problemstilling kan f.eks. rumme undersøgelsesspørgsmål som:

- Hvad er ændret, og hvad er stort set uforandret?
- Hvilke faktorer har skabt forandringer, og hvorfor er noget det samme?
- Er forandringerne overvejende et fremskridt eller en tilbagegang – hvorfor og for hvem?
- Hvilke historiske konsekvenser ses i dag – og hvad kan de have fremover?

Hver gruppe drøfter den gennemgående problemstilling og præciserer den ud fra det valgte tema og evt. med inspiration fra triggeren.

Det er hensigtsmæssigt, at læreren udarbejder en liste med henvisninger til relevante sider i klassens analoge eller digitale didaktiske læremiddel, som kan støtte elevernes forståelse af temaets problematikker.

I afslutningen af forløbet kan grupperne præsentere resultatet af deres arbejde med det valgte tema.

Kilderne

I arbejdet med kilderne kan gruppen drøfte og belyse spørgsmålene, der er udarbejdet til udvalgte eller alle kilderne i temaet.

En anden og mere udfordrende tilgang er, at lade gruppens arbejde tage afsæt i bearbejdelsen og præcisering af den gennemgående problemstilling, som også rummer de spørgsmål, der f.eks. er udsprunget af elevernes arbejde med triggeren. Gruppens endelige problemstilling er afgørende for gruppens valg og brug af kilder.

Fælles Mål

Herunder er eksempler på kompetenceområder og –mål og færdigheds- og vidensområder til 7.-9. klasse, som kan være relevante i forløbet. Desuden er der inspiration til faglige mål. Nogle tager afsæt i de vejledende færdigheds- og vidensmål, og andre kan udtrykke mulige mål for elevernes læreproces.

Kompetenceområder og -mål	Færdigheds- og vidensområder	Til inspiration: faglige mål
Kronologi og sammenhæng Eleven kan på baggrund af et kronologisk overblik forklare, hvorledes samfund har udviklet sig under forskellige forudsætninger	Kronologi, brud og kontinuitet	Eleven kan fortælle om forandringer i synet på hvad man måtte vise og skrive om sex Eleven kan beskrive og forklare forandringerne i en samfundsmæssig kontekst
	Det lokale, regionale og globale	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan forklare, hvordan historiske forandringer påvirkede synet på seksualitet i forskellige kunstformer
Kildearbejde Eleven kan vurdere løsningsforslag på historiske problemstillinger	Historiske problemstillinger og løsningsforslag	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan identificere problemstillinger i temaet om kunst og censur • Eleven kan formulere historiske spørgsmål til temaet kunst og censur
	Kildeanalyse	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan vælge relevante kilder til belysning af en problemstilling • Eleven kan analysere og tolke temaets kilder
Historiebrug Eleven kan forklare samspil mellem fortid, nutid og fremtid	Historisk bevidsthed	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan bruge sin erhvervede viden til at reflektere over, hvordan temaets problematikker kommer til udtryk i dag

Opgaver

Størst indtryk

Den enkelte elev, parvis eller evt. hele gruppen vælger det aspekt af historisk viden, der gjorde størst indtryk på dem. De forbereder et kort oplæg (1-2 min.), hvor de præsenterer og begrundet valget.

Evaluering

Tidslinje

Grupperne eller klassen kan udarbejde en fælles tidslinje, f.eks. med brug af programmet Tiki-Toki. På den indsættes billeder og tekst, der illustrerer tidstypiske eksempler på kunstneriske udtryk for seksualitet.

Klassedrøftelse eller individuel

Har klassen valgt en fælles og gennemgående problemstilling i forløbet, er det relevant at gøre den til det centrale i evalueringen. Det kan f.eks. gøres i en klassedrøftelse, eller den enkelte elev kan skrive et kort essay, hvor han forholder sig begrundet til hele eller dele af problemstillingen.

Spørgsmål til kilderne i temaet: Kærlighed, kunst og forbud

1. Sex før kristendommen

Kilde 1:

- Figuren af Frej blev formentlig brugt i religiøse ceremonier. Hvad fortæller det om tidens opfattelse af seksualitet?
- Hvordan vil en tilsvarende moderne figur blive opfattet i dag? Hvorfor?

Kilde 2:

- Hvilken funktion har Freja ifølge kilden?
- Kilden er nedskrevet længe efter vikingetiden, da islændingene er blevet kristne. Hvordan kan det have påvirket måden som Freja er beskrevet på?

2. Middelalderens høviske kærlighed

Kilde 1:

- Hvad fortæller kilden om forholdet mellem manden og kvinden?
- Manden holder et sværd. Hvad fortæller det om ham? Symboliserer det mon noget om hans forhold til kvinden.
- Kvinden har en hund på armen. Undersøg hvad en hund var et symbol for. Hvad fortæller det om kvinden?
- I midten er et træ. Tænk på bibelens fortælling om Adam og Eva og "kundskabens træ", der bar æbler. Se f.eks. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d1/Johann_K%C3%B6nig_-_Adam_und_Eva_im_Paradies.jpg. På træet på billedet er der blomster. Hvad kan det symbolisere?

Kilde 2:

- Hvad fortæller kilden om forholdet mellem manden og kvinden?
- Hvad viser det om kvinden, at hun sidder på en kostbar stol?
- Hvad fortæller hendes kropsholdning og hænder om hendes holdning til situationen?

- Manden knæler foran kvinden og blottes sit bryst, så hun kan se en pil i hans hjerte. Hvad symboliser det?
- Find eksempler på, at pil og hjerte stadig bruges som symbol.
- Hvordan adskiller nutidens brug af hjerte-pil symbolet fra det, kilden viser? Hvad kan forklaringen være på det?

Kilde 3:

- Hvad viser kenderne om forholdet mellem manden og kvinden?
- Giv grunde til, at de er et eksempel på høvisk hofkultur?
- I hvilke situationer tror du, at kenderne har været i brug?

3. Kærlighed i folkeviser

Kilde 1:

- Hvad er visens konflikt, og hvordan "løses" den?
- Karakteriser de tre hovedpersoner (Ebbe, Peder og Adelus)
- Hvad ville være det samme – og hvad ville være anderledes, hvis sangen skulle fortælle om en tilsvarende konflikt i dag?
- En rap-tekst behandler den samme tematik med inspiration fra folkevisen. Synes du, at det er lykkedes? Begrund.
- https://www.dr.dk/nordisksprog/se/textgalleriet/popup_ebbe.asp

Kilde 2:

- Hvilken stemning er der på billedet?
- Hvad i folkevisen om Ebbe Skammelsøn har inspireret ophavsmanden (Agnes Slott-Møller)
- Se kritisk på kilden. Find eksempler på elementer i billedet, der fortæller mere om ophavstiden (begyndelsen af 1900-tallet) end om handlingstiden (middelalderen).

Kilde 3:

- Kvinderne bevæger sig ikke så meget på kalkmaleriet, mens mændene bevæger sig mere voldsomt. Hvad skal det mon vise?
- Hvad kan være forklaringen på, at kædedans ikke er så almindelig længere?

4. Kropslig kærlighed i middelalderen

Kilde 1:

- Hvorfor mon "synderen" ikke kun skulle betale en bøde, men miste sit tøj?
- Hvorfor mon det var et "problem" for byens råd, at mænd og kvinder badede sammen?

Kilde 2:

- Beskriv stemningen i badstuen.
- I hvert kar sidder en mand og en kvinde. Hvad laver de?
- Find de situationer på billedet, som viser, at der foregik sex i badstuerne?
- I baggrunden står to fuldt påklædte personer. Hvem er de – og hvad vil ophavsmanden (kunstneren) fortælle med dem?

Kilde 3:

- Hvordan er djævelen afbildet?
- Hvad er djævelen i færd med?

- Find på internettet andre eksempler på kalkmaleri, der viser hvor syndigt sex var. Brug søgeord som "kalkmaleri"+"sex".
- Hvad fortæller det om kirkens opfattelse af sex, at billederne ofte viser kvinder, der er sammen med en djævel – og sjældent, at det er mænd?

5. Censur af det frække

- Vurder om loven er præcis.
- Undersøg hvad fængsel på "vand og brød" betød.

6. Den forbudte bog

- Hvad fortæller kilden om censuren og synet på pornografi i slutningen af 1800-tallet?
- Hvilke forandringer i samfundet kan forklare, at det der var forbudt at skrive i 1880'erne, blev tilladt i 1960'erne?
- Synes du, at uddraget er pornografisk? Begrund.

7. Den forbudte kunst

- Hvad kan dommeren i 1930'erne have ment, der var pornografisk ved Wilhelm Freddie's værk?
- Hvad mener du, at Wilhelm Freddie vil fortælle med værket? Overvej også værkets titel "Sex-paralysappeal". Ordet "paralyse" betyder lammelse, der indebærer, at man ikke kan bruge sine muskler.

8. Pornoen blev frigivet

Kilde 1:

- Hvilke begrundelser giver kilden for at ophæve forbuddet mod pornografiske tekster?
- Vurder om begrundelserne overvejende er moralske eller praktiske?

Kilde 2:

- Hvad er justitsministerens argumenter for at frigive billedpornoen?
- Hvad er Ellen Strange Petersens argumenter mod en frigivelse?
- Brug evt. andre læremidler fra historie til at få viden om det danske samfund i sidste halvdel af 1960'erne. Hvis du havde levet dengang, ville du så have været for eller imod frigivelsen af billedpornoen? Begrund.

Kilde 3:

- Hvad viser billedet om interessen for butikken?
- Fra slutningen af 1960'erne, i 1970'erne og 1980'erne blev der åbnet et stort antal butikker, der handlede med alt, som havde forbindelse med sex. De fleste butikker er lukket igen. Mener du, at der er den samme interesse for at kigge på den slags butiksvinduer i dag? Hvorfor?

9. Sangen Kvinde min

Kilde 1:

Hvad fortæller kilden om kærlighed?

Det er mere end 40 år siden, at sangen blev skrevet, men den er stadig uhyre populær. Mener du, at det overvejende skyldes indholdet/budskabet – eller er det mest melodien? Begrund.

Kilde 2:

- Er du enig i, at "Kvinde min" er den bedste kærlighedssang, der er skrevet? Begrund.
- I kilden.
- I kilden nævnes også andre kærlighedssange. Find teksterne på internettet og/eller hør dem på YouTube.
 - Lars Lilholt: Kald det kærlighed https://www.youtube.com/watch?v=rRivFfb_qLY
 - Shit & Chanel: Smuk og dejlig <https://www.youtube.com/watch?v=V6qALCFpVuU>
 - Søs Fenger: Du er <https://www.youtube.com/watch?v=3XYf9FfglCA>
- Drøft hvad sangene fortæller om kærlighed. Passer de med nutidens forestillinger om kærlighed.
- Vælg én af sangene, og forestil dig, at den skulle være skrevet i middelalderen eller i 1600-tallet. Nævn mindst tre ting, der ville have været anderledes, og find eksempler på noget, der også kunne passe på tiden.

10. Sangen "Øjet"

- Hvad fortæller sangen om seksuelle lyster?
- Handler sangen mest om sex eller Gud?
- Hvorfor tror du, at der var mange, der blev forargede over sangen i 1970?
- Tror du at mange ville blive lige så forargede i dag?